

Szilágyi Zsófia

„Mint igazán vadállat, fut végig a Ringen”

A *MÍG ÚJ A SZERELEM* MINT BÉCS REGÉNYE

Jó lenne azzal a könnyedséggel leírni a *Míg új a szerelem* című 1937-es Móricz-regény fogadtatását, ahogy Margócsy István tette 2004-ben: konferenciaelőadása kiindulópontjaként azt állapította meg, hogy ezt a regényt, amelyet az *Új Magyar Irodalmi Lexikon* a pálya „kitérőjének” nevezett, Nagy Péter pedig a szerző „legelhibázottabb művének”, korábban „vagy teljesen mellőzték, vagy kizárólag életrajzi dokumentumként”¹ kezelték. Margócsy ebből a „mostoha sorsból” emelte ki a *Míg új a szerelem* azzal, hogy Móricz legizgalmasabb lélektani regényeként olvasta: az „emelkedéstörténet” pedig itt korántsem ért véget. Cséve Anna egy kismonográfiában elemezte az egykor folytatásokban, majd kötetben is megjelent művet, és egyszerre értelmezte „regénypoétikai titkok tárházaként”, illetve az életmű olyan darabjaként, amely más Móricz-művek újraolvasására készíthető.² Mindebből úgy tűnik, a recepcióban kitapintható változások hasonló folyamattá rendezhetőek, mint amelyet az *Esti Kornél* kapcsán, a kritikai kiadásban Veres András mutatott meg: az ottani fejezetcímek [különösen az egymás után következő *Szűk esztendő*k, *Fordulat*, *Diadalmenet*] ugyancsak azt jelzik, hogy egy korábban legalábbis értetlenséggel fogadott műből az adott életmű egyik legfontosabb darabja válhat.³ A *Míg új a szerelem* azonban nem az *Esti Kornél*, még a recepciójában sem: akkor sem szabad túlértékelni a párhuzamot, ha mindkét mű kapcsán előkerült a posztmodern próza fogásaihoz való közelség, és a Móricz-regény esetében az írói közbeszólásokkal létrehozott többszólamúságról is írt Margócsy.

A *Míg új a szerelem* „szűk esztendői” ugyanis nem egyértelműen „szűkek”, nem igaz, hogy a 2000-es évek előtt minden értelmező egyöntetű elutasítással szólalt volna meg a regényről: Féja Géza szerint Móricz ebben a művében mondta el „legmélyebb vallomását a szerelemről, a fajfenntartó élményről”,⁴ Rónay György „egyenetlen, egyáltalán nem jó, de helyenként megdöbbenően mély és irgalmatlanul őszinte önéletrajzi regény”⁵-nek nevezte, Bori Imre pedig azt vetette fel, hogy ne társadalmi szempontból próbáljuk interpretálni, de ne is kulcsregényként, hanem művészregényként kíséreljük meg olvasni.⁶ Azt sem lehet állítani, hogy Margócsy István és Cséve Anna elemzése *után* senki ne tett volna kérdőjeleket a regény mellé:

1 Margócsy István, *Míg új a szerelem = Az újraolvasott Móricz [előadások és tanulmányok]*, szerk. Onder Csaba, Nyíregyházi Főiskola, Nyíregyháza, 2005, 50.

2 Cséve Anna, *Az írás gyepelője. Móricz Szigmond szövegalkító gyakorlata*, Fekete Sas, Bp., 2005.

3 Ld. Veres András, *Az Esti Kornél befogadástörténete = Kosztolányi Dezső, Esti Kornél. Kosztolányi Dezső Összes Művei. Kritikai Kiadás*, Kalligram, Pozsony, 2010, 573–839.

4 Féja Géza, *Móricz Szigmond*, Athenaeum, Bp., 1939, 254.

5 Rónay György, *Móricz Szigmond = Uő., A nagy nemzedék*, Szépirodalmi, Bp., 1971, 149–164.

6 Bori Imre, *Móricz Szigmond prózája [Értelmezési kísérlet]*, Forum, Újvidék, 139–148.

Benyovszky Krisztián a mű pongyola [olykor magyartalan] megfogalmazásai miatt fanyalgott Cséve Anna kismonográfiájáról írt kritikájában, de bírálta az „odamondogató, ideologikus kinyilatkoztatásokat” is, meg az olyan üresjáratokat, amelyenek a kínai háborúról és Napóleonnól szóló fejtegetések. Benyovszky így összegzett: „Kétségtelen, hogy az önreflexív részek miatt az életmű érdekes színtoltjaként tartható számon, s a magyar regény ezirányú törekvéseinek kutatója számára sem kerülhető meg, mégsem említeném egy sorban olyan remekművekkel, mint az *Árvalányok*, *Az Isten háta mögött*, a *Kivilágos kivirradtig*, a *Tündéerkert* vagy az *Árvácska*.⁷

Benyovszky írása azért nagyon hasznos, mert tisztán elkülöníti azt a három szempontot, amely eddig felmerült a *Míg új a szerelem* értelmezéstörténetében: minden elemzés középpontjában a „szerelmi, művészeti és önéletrajzi problematika”⁸ valamelyike állt. Olyan elemző tehát nem akadt, legalábbis nem tudok róla én sem, nem említi Benyovszky sem, aki Bécs regényeként, bécsi regényként olvasta volna a *Míg új a szerelem*-et. Hogy mennyire nem merült fel eddig, vajon lehet-e jelentősége annak, hogy a két főhős európai nászútjából kizárólag a bécsi napokat kapja meg az olvasó [miközben regénybeli terveik szerint mennek tovább Triesztbe, onnan pedig le, egészen Szicíliáig], arra egyetlen példát hoznék. Harkai Vass Éva a művészregénynek szentelt könyvében a művéről szóló rövid elemzése világossá teszi, hogy feltehetőleg Ausztriában játszódik a cselekmény, az apró jelzéseken kívül azonban semmilyen utalást nem kapunk arra, hogy Bécsnek mint helyszínnek lenne bármilyen, akár cselekményes, akár szimbolikus jelentősége: „A epizód középpontjában egy látvány áll: a szobrász figyelme a *raxi* szállóban megakad egy tenyeres-talpas *stájer* lányon, aki dézsából épp a szálló konyhájának követét súrolja. // Péter terve, hogy, míg Ágnes alszik, megmintázza őt, a *semmeringi* Vénuszt.”⁹

Bármennyire lényegtelennek tűnt eddig, hogy a *Míg új a szerelem* főhősei a Ringen sétálnak, a Hotel Bristolban laknak, a Nibelungen Gassén keresik azt az estélyt, amelyik valójában a Hitzingben van, nem pusztán azért kellett Móricznak elvinnie a hőseit Magyarországról, mert annak idején Simonyi Máriával ők is európai nászúton voltak, és erre a helyszínre volt szüksége az önéletrajzi hitelességhez. Móricz naplójában, bár feltehetőleg Bécsen keresztül utaztak 1926-ban tovább Olaszországba, Bécsről nem találunk feljegyzést. És olyan egyszerű összefüggést sem találunk, hogy épp a helyszínen kellett volna tartózkodnia Móricznak ahhoz, hogy Bécsben játszódó regényt írjon: 1929. január 3-án azt jegyezte fel, hogy felkérést kapott, írjon meg egy regényt az egyhetes (!) bécsi tartózkodása alatt. De nem Bécsről szeretett volna ott írni, az volt az ötlete, hogy a szabolcsi feljegyzéseit használja fel erre a célra: „Érdekes eset történt: Fejes, az Athenaeum igazgatója azt mondja: »Ha Bécsbe megy egy hétre, írjon egy regényt az Athenaeum Könyvtárnak.« Hirtelen arra gondoltam, hogy ha Radnai a Ludas Matyit nem rendeli meg, ott elvész 2000 pengőm, s ezzel a munkával csinálhatok egy kis regényt Szabolcsból a jegyzetekből.”¹⁰

7 Benyovszky Krisztián, *Meddig új? Töprengések Cséve Anna Móricz-könyve felett* = Uő., *Fosztogatás. Móricz-elemzések*, Kalligram, Pozsony, 2010, 213.

8 Uő., 207.

9 Harkai Vass Éva, *A művészregény a 20. századi magyar irodalomban*, Forum, Újvidék, 2001, 158. Kiemelések tőlem – Sz. Zs.

10 Móricz Zsigmond, *Naplók 1926–1929*, szerk. Cséve Anna, Noran, Bp., 2012, 266. A *Ludas Matyit* Móricz ötfelvonásos operának tervezte, Kodály Zoltán lett volna a zeneszerző, de ez a mű nem

Ha megnézzük a bécsi naplófeljegyzéseket abból a szempontból, hogy valamilyen módon összekapcsolhatóak-e az évekkel később megírt *Míg új a szerelemmel*, akkor két kulcsfogalmat lehet kiemelni, amelyek majd a regényben visszatérnek: az idegenséget és a barbárságot.

A Stephanskirche kerítésén lógott egy kis plakát, hogy egy katolikus Gesellenverein Weinachts-Spielt tart.

– Megnéztem, s meg vagyok döbbenve.

Először is mint magyar. Nálunk ez éppen hogy hiányzik, mint a Stephanskirche. Mégis barbárok vagyunk!¹¹

Móricz alaptapasztalata Bécsben az volt, hogy még a pincért sem értette meg („Rémes, mennyire nem tudok németül. Bejött a pincér és nem voltam képes megérteni, mit akar.”): olyan jelenet, amelyben Dus Péter szenved attól, hogy nem tud kommunikálni a bécsiekkel, bekerült a *Míg új a szerelembe* is. Azt is megjegyzi ugyanakkor Móricz a naplóban, hogy a német szövegekben, könyvekben otthonosan mozog („S olvasni könnyen olvasom Dürer életét.”¹²). Szembesült azzal is, hogy hiába fordították le több művét is németre, azok az antikváriumba kerültek – és az alábbi feljegyzésből az is kiderül, szeretett volna olyan hősokeket írni, akik a bécsiek számára is ismerősek, elfogadhatóak, rokonszenvesek. Hogy miként gondolta el ezt 1929-ben, nehéz lenne kitalálni, annyi biztos, hogy aztán olyan Bécsbe látogató szereplőket írt meg, akik szinte kizárólag ott élő magyarokkal léptek kapcsolatba. És Móricz művei nem hódították meg a német és osztrák olvasókat később sem: „Egy kirakatban megláttam az 1.50 Schillinges könyvek közt két könyvem, a Gold im Kote és Hinter Gotter Rücken. Elszörnyedtem. Otthon két fő büszkeségem, hogy sose volt antikvárnál könyvem. Itt csak ott van. – No, lesz ez majd másképp is. [...] Az én alakjaimnak itt meg kell szeretetni magukat valami igen nagy dologgal, nincsenek itt itthon. Inkább előlegezett ellenszenv fogadná őket, mint rokonszenv.”¹³ Arról szó sincs tehát, hogy Móricz, visszaemlékezve egykori tapasztalataira, közvetlenül alakította volna bécsi nászútját regénnyé, mindössze annyit változtatva, hogy önmaga alakmásvá egy szobrászt tett. Ha az írói döntések felől közelítünk, számomra még az sem elégséges indok Bécs helyszínné választására, hogy tudható, jól ismerte a várost, gyakran járt itt, ráadásul, sok más magyar íróhoz hasonlóan, nem pusztán idegenségről, de legalább ennyiszor valamiféle ismerőség-érzésről, Budapestet idéző részletekről is beszámolt a naplójában, leveleiben.¹⁴ Ha viszont leválasztjuk a *Míg új a szerelemmel* a Móricz-életrajzról, Dus Péterben pedig nem

---

készült el: a Szabolcsban írt feljegyzésekből született regény pedig feltehetőleg a *Forró mezők*, amelynek első változata 1929-ben jelent meg.

11 Móricz, *Naplók 1926–1929*, 273.

12 Mindkettő: *Uo.*, 277.

13 *Uo.*, 275.

14 A városzerkezet ismerőségéről olvashatunk Fried István tanulmányában, ugyanakkor az is kiderül írásából, hogy az otthonosság megéléséhez azért a jó némettudás is szükségeltetett, amely a polgári műveltségéből következett. Móricz otthonról, egynyelvű közegben felnövekedve, semmilyen idegen nyelv tudását nem hozta, az iskolai nyelvtanítás elégtelenségére pedig sokat panaszkodott. Ld. még: Fried István, *Magyar írók Bécsben = Álmodók köntöse. Magyar írók Bécs-élménye 1873–1936*, szerk. Török Dalma, Petőfi Irodalmi Múzeum, Bp., 2011, 112.

alteregót igyekszünk megtalálni, hanem egy felkapott szobrásznak látjuk, akinek sok pénzre van szüksége ahhoz, hogy magas életszínvonalhoz szokott színésznő-feleségét eltartsa, akkor megmagyarázhatjuk a helyszínválasztást a szűzsé felől: Bécsben sok magyar van, állítja a regény, ismerik itt a művészt, így megrendeléseket adhatnak neki. Vagyis a nászút finanszírozására a hős több esélyt kap Bécsben, mint ha a kitalálója továbbbutatná Szemeringbe vagy Triesztbe.

Ideje tehát feltennem a kérdést: érdemes-e a *Míg új a szerelmet* Bécs regényeként olvasni? Vagyis kezd-e valamit Móricz azon túl a helyszínnel, hogy házakat, utakat, kávéházakat mutat meg belőle, vajon létrejön-e valamiféle párhuzam, alakmás jellegű viszony az egyes hősök és a város között, bekapcsolható-e Bécs a regény bármelyik, eddig is központinak tartott problémakörébe. Vagyis: több volt-e Móricz részéről a helyszínválasztás „biztonsági játéknál”?

Márcsak azért is érdemes elgondolkodni Bécs kiválasztásán, mert tudjuk, hogy Móricz Budapesthez sem jutott el könnyen regényíróként. [Krúdy Gyula egyébként 1915-ben írt arról, hogy Bécsben úgy ténferegnek a magyarok, épp annyira felismerhetők, a helyiektől megkülönböztethetők, mint Budapesten a vidékiek.¹⁵] Évtizedek óta a fővárosban élt, amikor eldöntötte, hogy mer Budapesten játszódó regényt írni. A következőképpen indokolta meg ezt a fordulatot:

Az ember természeténél fogva haláláig szülőföldjének varázsában él. Különösen az író nagyon nehezen változtatja meg azt az irányt, amit ifjúkorában tűzött ki maga elé. Példának itt vagyok én magam, aki húszéves koromban jöttem fel Budapestre, de azóta szakadatlanul a vidékkel érzem magam összeköttetésben, összes művem a magyar vidék valamely tájával s ennek a tájnak különböző rétegződésével van a legszorosabb összefüggésben. Már azt hittem sosem fogok tudni Budapestről írni, mikor éppen most egy éve, az előbb említett különös tapasztalatra jöttem rá, arra tudniillik, hogy Budapest: vidék...¹⁶

Móricz budapesti regényeiben valóban olyan szereplők állnak a középpontban, akik vidékről jöttek Budapestre, és valamilyen körülhatárolható, bizonyos értelemben faluhoz hasonlítható térben élnek [egy bérházban, vagy a Csikágónak nevezett városrészben, vagy valahol a főváros periferiáján]. Móricznak az a fixa ideája, hogy a budapestiek nagy része nem a fővárosban született, a *Míg új a szerelemben* is előkerül. [Társaságban rendszeresen végigkérdezte, ki hol született, majd elégedetten konstataálta, hogy már megint neki lett igaza, Budapesten nem született szinte senki.] Itt Dus Péter elmélkedik arról, hogy Budapest nem a budapestieké, és ebben a vonatkozásban szembeállítja Budapestet Béccsel – Bécset előrébb látja tartani ebben

15 „A mai Bécs, véleményem szerint, semmiben sem különbözik a régi, anekdotabeli Bécstől, ami a magyarokat illeti. A bécsi utcákon éppen úgy észreveszik a ténfergő magyart, mint a külső Kerepesi úti boltos a vidékit... A legtöbb magyar – legyen bár budapesti – falusi megvetést és bámulatot érez a paloták és terek városában. A Sacher télikertjében vagy a Riedl kávéházban mindnyájan úgy érezzük, hogy a hátunkra van ragasztva egy cédula, amely azt adja hírül, hogy magyarok vagyunk.” Krúdy Gyula *Utazás Bécsbe című írásából = Álmodok köntöse*, 8.

16 *Móricz Zsigmondal Budapesten. Riportalbum a 20. század első évtizedeiből*, szerk. Kolos Réka Holnap, Bp., 2010, 43.

a vonatkozásban, mivel ezt a várost, mondja a hős, a néptömegek is magukénak érzik, például azok, akik a felépítésében részt vettek. Vagyis ez már nem „parvenü város”, nem állítható róla, hogy mindent a császárnak köszönhet:

De a mai Bécs már a szenvedések városa. Itt már kezd összeolvadni, összeformni a sok különböző akarat, törekvés, munka és vér. A sokirányú politikai gondolat és harc. Pedig a tömeg, a város lakossága, a töméntelen egyéniségből összerakódott massa, csak akkor válik tulajdonosává a városnak, tehát valamennyiünk együttes életének, ha vérben főzték ki a tartalmát... [...] Budapest népességének még mindig nincsenek közös nagy élményei, amelyek Budapestet a budapestiekévé tette volna... A forradalom eseményei például még mindig készületlenül, éretlenül találták a lakosságot. Budapest lakóinak háromnegyed része még maga költözött be a városba, még első korosztályú honfoglaló. Csak a gyermekeink fognak rá mint szülőföldjükre gondolni és róla azzal a természetességgel gondoskodni. Nekünk, a ma élő s dolgozó generációnak, még csak hotel Budapest.¹⁷

De ezt még mindig minősíthetnénk indokolatlan kitérőnek, a sok szereplői elmélkedés egyikének, ettől még nem válik a *Míg új a szerelem* Bécs regényévé. Az viszont már a szerelmi problematikát, vagyis a regény lényegét, központi szüzsészálát is érintő párhuzam, amely Bécs és Városy Ágnes közt létesül: talán az sem véletlen, hogy a színésznő épp ezt a vezetéknevet kapta. Amikor elindulnak a vonattal a főhősök Bécsbe, az idegenség és az ismerőség kategóriái váratlanul felcserélődnek: ahogy kifutnak a pályaudvarról, a szobrász hirtelen otthon érzi magát (holott később kiderül, elég bizonytalanul mozog Magyarországon kívül, hiszen semmilyen idegen nyelven nem beszél), ugyanakkor rájön, hogy szinte semmit nem tud a frissen elvett feleségéről (és amit tudni vél, azt is rosszul gondolja). Idegenbe megy egy „ismerőssel”, mégis azt érzi, valami ismerős felé halad egy „idegennel”, és az a dolga, hogy megismerje „Ágnesországot”. Dus Péter azt mondja a feleségének tréfásan, a hódításon túl van, most a „pacifikálás” következik: Ágnes először egy meghódított birodalomként jelenik meg a regényben. A hódítás azonban, és épp Béccsel összefüggésben, még egyszer előkerül a regény vonaton játszódó jeleneteinek egyikében: Dus Péter kifejti a hirtelen felbukkanó, hűséges követőjének, Ábrisnak, hogy az ő számára Bécs Mátyás király hódításának, illetve halálának a városa:

17 Móríc Zsigmond, *Míg új a szerelem* = Uő., *Regények VI.*, Szépirodalmi, Bp., 514–515. [A további lapszámok a főszövegben erre a kiadásra vonatkoznak.] Érdekes egyébként, hogy Móríc élénken érdeklődött a húszas-harmincas években Budapest peremkerületei, az ott élők sorsa iránt, Bécsbe utaztatott hőse viszont kizárólag a belvárosban, a gazdagok világában mozog, egyáltalán nem foglalkoztatják a más helyzetben lévők, szinte ki sem néz az autóból, amikor átutazik a szegények lakta városrészekén. Folyamatosan szónokol ugyan társadalmi problémákról, meglátni, megtapasztalni mégsem akar semmit: „Bécs periferiája nem érdekelte, csak arra eszmélt fel lassan, hogy milyen óriási ez a körzet, már egy órája mennek s még mindig csak külvárosi kisebb-nagyobb házak között.” [664.] Erről lásd még: Perényi Roland, *A nyomor felfedezése Bécsben és Budapesten. Szociális riportok a 19-20. század fordulóján*, Napvilág, Bp., 2018, 128.

Nem tudom, mi a legérdekesebb, de ha te például arra gondolsz, hogy Bécsben keressem fel azt a szobát, ahol Mátyás király meghalt, nagyon tévedsz, hogy utána járok. Nekem Bécs mindenestül Mátyás király ravatala. Nekem az teljesen elég, hogy Corvin Mátyás meg tudott halni Bécsben, s ezt nem lehet letagadni. Azt ki lehet minden iskolakönyvből tiltani, hogy a magyar Mátyás Bécsset meghódította, s hogy ott nem is tudom hány esztendeig élt. De azt nem lehet meg nem történtté változtatni, hogy ott *halt meg!* Én tehát ennyivel megelégszem. [495. – Kiem. az eredetiben]

Aztán viszont, amint a regényidőben eltelt pár nap, a szép színész nő és Mátyás között képződik meg párhuzam. Maga Dus Péter hasonlítja a feleségét az egykori hódító uralkodóhoz: „Ó, Ágnes remek nő. Egy hete, hogy itt vagyunk Bécsben, de nekem úgy tűnik fel, hogy Ágnes meghódította Bécsset, mint Mátyás király, és most már élvezzi.” [515.] Igaz, a színész nő kizárólag a testével tud hódítani, mivel nem tud németül. Bármennyire lenyűgözi a külsejével a bécsieket, esélye sincs arra, hogy színésznőként, teljes valójában érvényesüljön: a testével arat pillanatnyi sikert, egy ruhavásárlás alkalmával, amelyet csak egy alkalmi tolmács, egy pesti asszony segítségével tudnak lebonyolítani. [„– Azt mondja – tolmácsolta a pesti asszony –, hogy kár, hogy a művésznő nem beszél németül. Bécsben kimondhatatlan sikere lenne... Hogy egész Bécsben nincs még egyik ilyen szép akt. Nagyon büszke, hogy a tökéletes modellruha minden igazítás nélkül úgy fekszik a művésznőn. // Ágnes kimondhatatlanul boldog volt. Ez a siker, hogy Bécsben is győzött, egészen elragadta.” – 546–547.] Ebben a vonatkozásban nagyon fontos az az írói döntés, amelyet később Móricz maga is hibásként értékelt, vagyis, hogy Dus Péter nem író, hanem szobrász. Olyan művész tehát, aki, feleségével ellentétben, nincs a magyar nyelvbe bezárva: mintha még ezzel is fokozni szeretne volna a kontrasztot Móricz a házaspár két tagja közt.

Ráadásul a hódító Ágnes a regény végére mégiscsak ahhoz a Mátyáshoz válik hasonlatossá, aki Bécsben halt meg, és nem ahhoz, aki meghódította a várost. Dus Péter számára a felesége, de még inkább a házassága ravatalává változik Bécs (hogy a színész nő mindezt miként éli meg, arról az olvasó nagyon keveset, majdnem semmit sem tud meg, a szobrász sem kíváncsi rá különösebben, mit gondol, mit érez a felesége). Bár a regény valóban lezáratlannak tűnik, egy folyamatot határozottan végigkövethetünk benne: látjuk annak a képnek a szertefoszlását, amelyet a szobrász a színésznőről felépített magában. Dus Péter rájön arra, hogy Ágnes nem szereti az édességet, hogy borotválva van a hónalja, hennázva a haja, hogy nem szeretne tőle gyereket: végül pedig egy gumiből is hasonlítja, amelynek gramofonról szól a hangja. Nem azt állítja ekkor, hogy fogadjuk el a képzelt társ helyett azt, akit az út során megismertünk, hanem azt, hogy elégedjünk meg a pótszerrel, az eleven ember helyett:

Végén kisül, hogy az egész nő pótszer, gumiból van, s csak felvan fújtatva, s ő a kispesti patikussegéd, aki nem kapta meg a szép fűszereslányt, nem adták hozzá, mert ő nem volt zsidó... erre megcsináltatta Párizsban fényképek alapján a lányt, gumiból s beleőrült, úgy szerette, mert hiába gyakorolta a szerelmet, nem kapott visszhangot... S ő kap?...

Mindegy: ez is mindegy. Tegyük fel, hogy művészet hozta létre, s nem természetet, s minden szó, amit kimond, gramofonról szól, amit beletettek... legalább, ha összeviszsa beszél, akkor nem ő az oka, hanem az élet, amely rossz mester, s összeviszsa lemezeket rakott be a szerkezetbe... [696.]

Dus Péter Bécsben is úgy mozog, mint „Ágnesországban”: nemcsak azt képzei, hogy ismeri az asszonyt, de azt is, hogy ismeri Bécset. Eközben azonban olyan, mint egy ósállat, amelyik a város *helyén* mozog csak, ott, ahol még nincsenek utak, épületek, mindössze vadak és ösztönök: „Ez volt legelső ösztönszerű alkotása erről a drága nőről s hiába jöttek közbe máris súlyos zökkenők, ehhez a legelső képhez ragaszkodik, mint mindig s mindenben, mint itt is ezen a nagy forgalmú útvonalon, Bécs kellős közepén. Neki erről a helyről az volt az ősi képe, hogy itt az út egyik oldaláról a másikra keresztül lehet menni, nyílegyenes irányban. Bizonyára még akkor, mikor ezt a megállapítást tette, nem volt feltalálva a forgalmi rendőr.” [604.] A magyarok egészében Bécsben mozgó barbárokként [Bécs, mint egy hatalmas kuglóf, már ezer éve ínycsiklandozó falat a keleti barbárok számára. – 664.], Dus Péter pedig nem pusztán egy másik térből, de egy másik időből érkezett vadállatként jelenik meg a regényben: „Mint igazán vadállat, fut végig a Ringen, de buta is volt, hogy ily messze elcsászskált. A közlekedési rendőrökkel alig törődött, csak vágatott s mikor a hotel ajtajába ért, csak berontott, s nem volt ideje a liftet megvárni, gyalog ugrott fel a harmadik emeletre.” [537.]

De Móricz nem pusztán Bécset mint helyszínt próbálja újraértelmezni [a szereplői szólami segítségével], és nem is csak annyit tesz, hogy a főhősnővel hozza párhuzamba. Mintha a helységnévvel mint hangalakkal is kezdene valamit, a *berbécs* szóban ismételve *Bécs* nevét. Nem merném azt állítani, hogy egy effajta hangalaki párhuzamnak minden esetben jelentősége van, itt viszont igen feltűnően, egy bekezdésen belül ismétlődik meg a Bécset magába foglaló *berbécs* sokszor [Móricz pedig csinált hasonlót korábban is, amikor a *Forró mezők* elején a *por* hangkapcsolattal szórta tele a szövegét].¹⁸ Ráadásul ez a *berbécs* a nő idegenségének, az ismerőségérzés illuzórikusságának kérdéséhez is hozzákapcsolódik, hiszen Dus Péter akkor döbben rá először, hogy nem ismeri a feleségét, amikor felfedezi, hogy fogalma sincs, mit szeret enni, inni, milyen cigarettát szív. Még a vonatra sem szálltak fel, amikor az első házastársi ebédjükénél kiderül, mennyire eltérő az ízlésük – Dus Péter pedig lázba jön a *berbécs*stokánytól, de legalább ennyire a *berbécs* szótól. [Az ilyen jelenetekben egyébként eléggé nyilvánvaló az, amit Margócsy István is megjegyzett, vagyis, hogy a főhős mintha csak félig-meddig alakult volna át íróból szobrászá, annyira látványosan az irodalom és a szavak foglalkoztatják¹⁹]:

Berbécsstokány puliszkával! Ágnes, Ágnes kérem. Hallott már ilyet? Berbécsstokány puliszkával. Kérem – kiabált a pincérekre, s meg sem várta a felesége válaszát: – mi van itt? Sátoros ünnep? Akkor én kénytelen leszek

18 Erről részletesebben lásd: Szilágyi Zsófia, *Móricz Zsigmond*, Kalligram, Pozsony, 2013, 713.

19 „Megjegyzendő persze, hogy e vonatkozás, vagyis hogy a szobrász állandóan a társadalom szociális problémáira reflektál csak, s pl. képzőművészeti diskurzust egyáltalán nem folytat, a regény koncepciójának – azaz a főszereplő alteregó-jellegének – súlyos problematikusságára utal.” Margócsy, *Még új a szerelem*, 58.

ide járni, ha maguk ilyen konyhát tartanak. Berbécs tokány... Mi ez a berbéc? Juh?... Ez biztosan erdélyi neve; az a hosszú szőrű rackajuh lesz az... már a neve is remek: berbécs... és tokányt Ágnes, Ágnes szívem, ezt se szereti?... hát ez kétségbeejtő, no majd én megtanítom magát lassan arra, hogy mi a jó... [461.]

A berbécstokány ugyanúgy a kölcsönös idegenséget tapasztaltatja meg Dus Péterrel, miként majd a bécsi tartózkodás úgy egészében. Persze, lehetne a világ olyan módon is idegen a két főhős számára, hogy kettejük összetartozását erősíti meg. Egy pillanatra át is élük azt, hogy a szerelemben és a közös nyelvbe zártan ők ketten alkotnak egy egészet.

Mentek egymás mellett, idegen város, idegen nép, mintha mese volna az egész. Milyen elképzelhetetlen a rendes életben az idegen világnak ez a tökéletessége, s az ember megy együtt azzal, akit szeret, akihez hasonlóan nem szeret senkit, az élete, minden öröme és vágya. S csak mentek egymás mellett s mosolyogtak. Úgy tűnt fel, mintha szárnyaik lettek volna s csodálatosan megszépítette a dolgot, hogy annyi rengeteg ember nyűzsög körülöttük, és egyetlen szót sem értenek a beszédjükből, ahogy azok nem értik, nem érthetik az ő gondolataikat. Mennyi szép nő s mily elegánsak s ez aztán felemelő érzés, hogy egy sincs köztük, aki Ágnessel versenyezhetne. Ágnes a legszebb nő az egész Kärntnerstrassén, egész Bécsben s nyilván, ma, az egész világon. [542.]²⁰

De vegyük észre, hogy ez a jelenet nem több mesénél, pontosabban egy mese zárlatánál: szárnyaik vannak a hősöknek, és elképzelhetetlen, amit megélnék, nem más ez a jelenet, mint a „boldogan éltek, amíg meg nem haltak” formula kifordítása. Azé a formuléé, amely Móriczot annyira foglalkoztatta, hogy számos regényben írta szét: a *Míg új a szerelem*, amely valóban nem nevezhető hibátlan alkotásnak, ebben az értelemben is egyfajta összegzés, olyan sűrítmény, amely pár nap alatt eljuttatja a hőseit a kiábrándulásig, addig a móriczi alaptételig, hogy a házasságban elmúlik a szerelem. Sokszor írta meg [írta szét] ezt Móricz, olyan módon azonban csak egyszer kísérelte meg, hogy egy ismerősen idegen városban, a várost párhuzammá emelve tett idegenné, sőt, némává, majd halottá egy nőalakot. Abban a sok szempontból szabálytalan művében, a *Míg új a szerelemben* tette ezt meg, amelyet mindenképp indokolt Bécs regényeként [is] olvasnunk.

---

20 Találunk olyan levélrészletet is, amelyben Móricz a nyelvtudás hiánya miatt „az emberi lélek leglényegéig” jut el: „Bécs tetszik, mintha az emberiség közé léptem volna be. Pláne, hogy nem tudok németül, csak az emberi lélek leglényegére koncentrálok magam.” Móricz Zsigmond Mikos Lajosnak, Bécs, 1924. augusztus 17. Lásd: *Álmok köntöse*, 14.